УДК 81'243'27:378

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ СТРАТЕГІЇ ФОРМУВАННЯ СОЦІОЛІНГВІСТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ ГУМАНІТАРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В НЕМОВНИХ ВНЗ

Н. Г. МОЙСЕЄНКО, Л. В. СІЗОВА

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Одеса

Анотація: *У статті наводиться аналіз існуючих у сучасній методиці викладання іноземних мов культурологічних підходів для формування соціолінгвістичної компетенції особистості та пропонуються шляхи їх адаптації та оптимізації для майбутніх фахівців-гуманітаріїв.*

Ключові слова: *компетенція, культурологія, лінгвокраїнознавство, мовна картина світу, концептуальна картина світу.*

Аннотация: *В данной статье содержатся результаты анализа существующих в современной методике преподавания иностранных языков культурологических подходов для формирования социолингвистической компетенции личности и предлагаются пути их адаптации и оптимизации для будущих специалистов-гуманитариев.*
Ключевые слова: *компетенция, культурология, лингвострановедение, языковая картина мира, концептуальная картина мира.*

Summary: *This article provides an analysis of the cultural approaches existing in modern methodology of foreign languages teaching that are used for the formation of the sociolinguistic competence of the individual and offers ways of their adaptation and optimization for future specialists of humanitarian science.*
Keywords: *competence, cultural studies, culture-oriented linguistics, linguistic view of the world, conceptual view of the world.*

На сучасному етапі розвитку світової спільноти у значній мірі підвищилась необхідність у комунікації представників різних мовних та національно-культурних громад. Для того, щоб їх спілкування було ефективним та адекватним, вони мають володіти відповідними навичками. Саме такі навички і складають комунікативну компетенцію. Ми визначаємо комунікативну компетенцію як систему знань та умінь, які забезпечують адекватне сприйняття лінгвістичного / екстралінгвістичного контекстів і породження відповідної мовної поведінкової реакції. Завданням сучасних викладачів іноземних мов є формування комунікативної компетенції особистості, яке зробить її спроможною до іншомовного спілкування. Ця стаття має на меті розгляд факторів, які забезпечують успішне оволодіння всіма складовими такої компетенції.

До складових комунікативної компетенції можна віднести:

1) лінгвістичну (мовну) компетенцію;

2) соціолінгвістичну;

3) прагматичну [1].

Перша вимагає досконалого оволодіння правилами вимови, орфографії, особливостями вживання мовних одиниць, урахуванням їх морфологічних та синтаксичних особливостей, розуміння семантики та прагматичних закономірностей вживання слів та словосполучень. Друга являє собою суму фонових знань, що відображають відомості краєзнавчого, культурно-етнографічного характеру та відповідних мовних одиниць, що позначають краєзнавчі та культурно-етнографічні реалії. Третя має на меті навчити правильній, з точки зору логіки мислення та прагматики ситуації, побудові висловлювання [2, с. 26; 3, с. 12].

Виходячи із зазначеного вище, можна констатувати необхідність організувати процес навчання іноземним мовам таким чином, щоб ті, хто навчаються, оволоділи у необхідній мірі всіма складовими комунікативної компетенції.

Лінгвістична (мовна) компетенція є чи не найважливішою серед інших складових, бо саме вона робить людину спроможною сприймати і давати інформацію будь-якої спрямованості: повсякденної, ділової, країнознавчої, тощо. Постає питання: Як в умовах невеликої кількості годин (від 2 до 6 на тиждень) можна сформувати такі усно-письмові навички у майбутнього фахівця, які зроблять його спроможним до вільного спілкування іноземною мовою. Перш за все, методики, які використовуються викладачем, мають включати елементи інтенсивного навчання та мають бути спрямовані на розвиток комунікативних можливостей. Сюди можна віднести вправи і завдання по активізації словникового запасу та граматичних явищ: 1) складання своїх власних речень на базі запропонованих лексичних одиниць або граматичних конструкцій; 2) ділові та рольові ігри, завдання, в ході яких створюються ситуації, що наближені до реальних, із вживанням активних

словника та граматики; 3) твори; 4) доповіді, які також мають включати активну лексику та лексико-граматичні явища. Такі прийоми дадуть змогу водночас досягти декількох цілей: 1) засвоєння граматичного та лексичного матеріалу; 2) ознайомлення із соціолінгвістичними особливостями іноземної спільноти та уміння орієнтуватись в умовах іншомовного комунікативного акту; 3) навчання умінню вирішувати прагматичні завдання під час спілкування із представником іншого мовно-культурного соціуму.

Ціллю даної розвідки є аналіз підходів до формування соціолінгвістичної компетенції майбутніх фахівців гуманітарного профілю та окреслення шляхів їх оптимізації.

Стосовно формування соціолінгвістичної компетенції у сучасній методиці викладання іноземних мов існує декілька підходів: 1) лінгвокраїнознавчий; 2) комунікативно-етнографічний; 3) соціокультурний.

На наш погляд, здається важливим проаналізувати кожний із них для того, щоб знайти оптимальні шляхи формування знань та навичок, які забезпечать основу коректного міжкультурного спілкування.

Предметом лінгвокраїнознавства є вивчення мови з метою виявлення в ній національно-культурної специфіки. Головним джерелом лінгвокраїнознавчої інформації було визнано лексичний склад мови. Основна увага у рамках даного підходу приділяється національно-культурній семантиці слів, вивченню еквівалентних і безеквівалентних лексичних понять, фонової і термінологічної лексики, фразеологізмів і афоризмів, у яких, на думку лінгвокраїнознавців, схована національно-специфічна інформація. При тому, опис мовних одиниць здійснювався в загальному комплексі з вивченням уявлень певного народу про позначуваний цією лексичною одиницею предмет на фоні культурно-історичного життя соціокультурної спільноти.

Доясгненням цього методу стало уточнення співвідношення іноземної та рідної мови тих, хто навчається, було розроблено методи запобігання мовної інтерференції, яка гальмує навчання. Основоположники лінгвокраїнознавства Є. М. Верещагін і В. Г. Костомаров визначили наступні важливі для

адекватного акту комунікації поняття: а) акультурація (засвоєння людиною, що виросла в одній національній культурі, істотних фактів, норм і цінностей іншої національної культури), б) «особистість на рубежі культури» (людини, що володіє культурами А і Б), в) «міжкультурної комунікації» (адекватного взаєморозуміння двох учасників комунікативного акту, що належать до різних національних культур) [3, с. 35-56].

Комунікативно-етнографічний підхід до навчання іноземним мовам був запропонований та розроблений у сучасній зарубіжній методиці навчання іноземним мовам (M. Byram, V. Eraste-Sarries, P. Doye) [Там само]. Цей метод розуміє навчання мові як навчання мові і культурі водночас. При цьому зазначається, що феномен культури є явищем багатовимірним, що розглядається не тільки в синхронії, але й у діахронії. Він включає «продукти культури» (філософію, мистецтво, літературу), стереотипи повсякденного життя та їхні прояви в різних субкультурах (пов'язаних з віком, професією, освітнім рівнем, поколінням, расою, статтю та ін.). На думку прихильників цієї методичної школи, у процесі іншомовного спілкування важливу роль відіграють не лише реальні культурні події, але й їхнє віддзеркалення в суспільній свідомості, тому що й вона може відрізнятися в різних культурах.

Прибічники даного методу дійшли висновку про те, що в процесі іншомовної комунікації особистість вступає в міжкультурне спілкування, тобто вона є «міжкультурним співрозмовником» [4, с. 45], а не просто партнером по комунікації. Ця обставина диктує необхідність сформувати у того, хто навчається, не просто іншомовно-комунікативні компетенції, а міжкультурні компетенції, що включає знання про всі компоненти культури своєї країни та аналогічні знання про культуру країни, мову якої він вивчає, уміння виявляти можливі «зони» непорозуміння або потенційних конфліктів, уміння інтерпретувати іншомовну культуру, бажання і готовність вступати в міжкультурний контакт. Акцент робиться на співставлення етнографічних аспектів досліджуваної іноземної мови і рідної культури учня, але не

приймається до уваги «третя» культура, носії якої використовують досліджувану іноземну мову як засіб спілкування.

У цьому аспекті більш перспективним є соціокультурний підхід. Метою соціокультурної освіти є формування поліфункціональної соціокультурної компетенції, що допомагає індивідові орієнтуватися в різних типах культур і цивілізацій та відповідних комунікативних норм спілкування, адекватно інтерпретувати явища і факти культури і використовувати ці факти для вибору стратегій взаємодії при вирішенні особистісно та професійно значущих завдань і проблем у різних типах сучасного міжкультурного спілкування.

Навчання в рамках зазначеного підходу має включати знайомство з системами цінностей, що є характерними для представників мовних спільнот, мови яких вивчаються (у соціальних, професійних, вікових, етнічних та ін. групах), політичною, економічною, науковою, релігійною культурами цих соціальних утворень, їхнім відбиттям у стилях життя різних соціумів, промислово-економічним потенціалом країни, соціокультурними особливостями мовного етикету, граматичних і лексичних закономірностей формального та неформального спілкування, громадським життям і культурою іноземної мови, що досліджується.

Порівняння зазначених вище культурологічних підходів до вивчення іноземних мов дає змогу зробити наступні висновки:

1) лінгвокраїнознавчий підхід дає змогу розробити прийоми роботи з безеквівалентною та фоновою лексикою, методи її засвоєння, створити типологію текстів, в яких репрезентується лінгвокраїнознавча інформація;

2) комунікативно-етнографічний підхід створює можливість зробити того, хто навчається, майбутнім учасником міжкультурної комунікації та дає змогу оволодіти знаннями та навичками, які зроблять акт даної міжкультурної комунікації коректним та успішним;

3) соціокультурний підхід забезпечує ефективне спілкування представників країн, що належать до різних етнічних і національних культур і соціальних субкультур.

Це порівняння демонструє суттєві ефективні риси кожного підходу. На нашу думку, використання базових елементів кожного з них у процесі підготовки методичних вказівок, навчальних посібників та завдань для самостійної роботи не тільки є бажаним, але й необхідним, тому що тільки об'єднання фундаментальних принципів розглянутих вище підходів дасть можливість сформувати всебічну соціокультурну компетентність студентів економічного ВНЗ. Особливу увагу треба приділяти дослідницькій роботі на матеріалі культурологічного характеру; важливим заходом є проведення конференцій, семінарів культурологічної, краєзнавчої, політологічної спрямованості; не менш значущим є ознайомлення із художніми творами на мові оригіналу, їх обговорення , їх культурологічний та лінгвістичний аналіз. Зануренням у культуру іншомовної спільноти є участь у святкуванні характерних для цієї культури дат. Перегляд вдало підібраних документальних та художніх фільмів також допомагає оволодіти мовною та концептуальною картинами світу носіїв мови, що вивчається.

Розробка комунікативних завдань та вправ, використання інтерактивних методів навчання на базі суттєвих засад сучасних методик для формування соціокультурної компетентності особистості сприяють оптимізації навчального процесу у даній сфері. Практика викладання свідчить про те, що перевага при викладанні іноземної мови не може надаватись повністю одному із зазначених вище культурологічних підходів, тому що застосування того чи іншого методу у чистому вигляді значно звужує галузь знань та навичок того, хто навчається. Перспективи дослідження у даному напрямку включають складання педагогічної моделі формування вторинної мовної особистості у ході вивчення іноземної мови студентами в умовах немовних гуманітарних вищих навчальних закладів.

Список використаної літератури

1. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. – К. : Ленвіт, 2003. – 125 с.

2. Попко І. А. Сучасні тенденції у викладанні іноземних мов у вищих навчальних закладах / І. А. Попко // Лінгвометодичні концепції викладання іноземних мов у немовних вищих навчальних закладах України : Зб. наукових статей учасників всеукр. наук.-практ. конф. – К., 2003. – С. 278-294.

3. Ростовцева В. М. О возможности использования речевых ситуаций в обучении иностранному языку при презентации лексики / В. М. Ростовцева // Новые исследования в пед. науках АПН СССР. – 1986. – № 1. – С. 58-62.

4. Борщовецька В. Д. Навчання студентів-економістів англійської фахової лексики з урахуванням когнітивних стратегій / В. Д. Борщовецька // Іноземні мови. Вісник КНЛУ. Серія : Педагогіка та психологія. – 2005. – № 1. – С. 26-29.